

Menneskesyn og verdigrunnlag i Kriminalomsorgen

Anne Mari Dahl, KRUS

Hvorfor straffer vi?

”Det har ofte blitt sagt at samfunnet alltid har brukt straff, men man har aldri blitt enige om *hvorfor* man straffer” (Andenæs, 1996 s. 9). For hva er egentlig begrunnelsen for å straffe?

I tiltaksplanen ”Rask reaksjon - tiltak mot soningskø og for bedre innhold i soningen”, utgitt av justis – og politidepartementet 2006, kan vi lese at samfunnets bruk av straff har flere formål. Straffen skal motvirke samfunnsmessig uakseptable handlinger og bidra til å opprettholde lovlydighet og en høy moralsk standard. Den skal tjene til skrekk og advarsel og beskytte befolkningen mot nye lovbrudd. Dette kalles straffens allmennpreventive formål. Straffen retter seg også mot den enkelte lovbrøyer, den skal forhindre at den enkelte lovbrøyer begår nye lovbrudd (individualprevensjon).

Tankene rundt straff gikk tidligere ut på at lovbrøyeren skulle ha det vondt, i form av fysisk avstraffelse. Da vi sluttet med denne formen å straffe på (legemsstraffen ble avskaffet i 1814) gikk vi i følge Schaanning (2001) over fra å pine kroppen til å pine sjelen. ”Straffen er at fangen skal være lei seg. Fengslet benytter en gjøre-lei-seg-teknologi. Straffen skal fremdeles svi, men ikke ved at man bruker glødende tenger, smeltet bly, kokende olje eller brennende harpiks. Den skal svi ved at fangene blir triste og lei seg fordi de blir fratatt godene de kunne ha benyttet seg av hvis de hadde gått fritt omkring” (Schaanning, 2001 s. 5).

Smerte til tross; de siste to hundre år har tanken om *behandling* av lovovertrederen stått sentralt i utformingen av det som da het fengselsvesenet, selv om formene for behandling har skiftet. Første halvdel av 1800-tallet stod eneromsbehandlingen sterkt. Man skulle forhindre at fangene påvirket hverandre, og da vi fikk Botsfengselet i Oslo i 1851 var prinsippet at fangene skulle holdes strengt atskilt både i jobb og fritid (Andenæs, 1996). Fangene skulle drives til bot og bedring. Gradvis ble dette systemet avløst av fellesskap, fordi man mistet troen på eneromsystemet. I fengselsloven fra 1958 heter det at ”de innsatte skal behandles med fasthet og alvor, slik at deres muligheter for tilpasning i samfunnet søkes fremmet” (Andenæs, 1996 s. 41)

Humanisme

I dag er det de humanistiske prinsippene som skal styre hvordan en ansatt i kriminalomsorgen skal forholde seg til de innsatte, og behandlingsoptimismen står fortsatt sentralt. Det humanistiske menneskesynet inneholder en tro på at alle mennesker har muligheter til å forandre seg, uansett alder, lidelse eller fysisk og psykisk utrustning (Larsen i Meek Hansen (red.) 1999). Humanismen er en tradisjon som går langt tilbake i tid, og det er Sokrates (ca. 470-399 f. Kr) som fremstår som den første humanisten. I følge Sokrates ville den som hadde den rette kunnskapen også handle rett (Aadland, 2003). Selv om røttene til humanismen går helt tilbake til de gamle grekerne, kom ikke begrepet humanisme i bruk før på 1300-tallet. Begrepet oppstod i de kirkelige kretser og søkte å finne et mer menneskelig kristendomsideal. Tankegangen fra de gamle grekerne fikk en renessanse. I denne epoken satt de lærde det enkelte mennesket i sentrum for tenkning, litteratur og billedkunst. Historikere er ikke enige om renessansen var noen ensartet strømning, men de enes om at den sterke betoningen av menneskets egenverdi og fornuft fikk stor betydning for utviklingen av den moderne individualismen. I økende grad ble det enkelte menneskets egenverdi fremhevet, på bekostning av samfunnets eller kirkens verdi. Det er denne individualismen som utgjør en av bærebjelkene i menneskerettighetene (Bergem, Karlsen og Slydal, 2002).

I motsetning til teologien som har Gud i sentrum og naturvitenskapen som har naturlovene i sentrum, setter humanismen mennesket i sentrum. Hovedvekten ligger på at mennesket har innsikt og kunnskap om det gode, og har evnen til å realisere det gode i etisk handling (Aadland, 2003). Den greske filosofen Protagoras (ca. 485-415 f. Kr.) blir ofte sitert i denne sammenheng; ”Mennesket er målestokk for alle ting” (ibid. s. 106). Humanismen er som nevnt sentralt i menneskerettighetene, som er begrunnet i en erkjennelse av at ethvert individ har en egenverdi med grunnleggende krav på respekt for sitt liv, sin verdighet og sin personlige integritet (Bergem, Karlsen, Slydal, 2002). I artikkel 1 i Verdenserklæringen om menneskerettigheter som ble vedtatt av Generalforsamlingen i FN 10. desember 1948, kommer dette med individualisme tydelig frem; ”Alle mennesker er født frie med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd”. Dette gjelder også for de som kan bli behandlet dårligere enn folk flest; for eksempel de som sitter i fengsel. ”Fengsler som institusjon krever høy bevissthet om menneskerettighetene. Lukkede anstalter åpner i seg selv for maktmisbruk, fordi innsyn og gjennomsiktighet er begrenset, og fordi systemet er totalitært. Fengslene er et helt konkret uttrykk for statens makt – der legitim maktutøvelse finner sted” (Grinde i Larsen (red.), 2001 s. 50). Nelson Mandela har uttrykt det slik: ”It is said that no one truly knows a nation until one has been inside the jails. A nation should not be judged by how it treats its highest citizens, but its lowest ones” (Coyle, 2002 s. 15)

Menneskerettigheter

Et helt sentralt trekk ved menneskerettighetene er at de er universelle, det vil si at de skal gjelde alle mennesker over alt (Grinde i Larsen (red.), 2001). Menneskerettighetene inneholder regler for forholdet mellom privatpersoner på den ene siden og myndigheter på den andre. Rettigheter og plikter er to sider av samme sak. Individene er rettighetsbærere, mens pliktene til å respektere rettighetene er tillagt myndighetene (Høstmælingen, 2005). Selv i et demokratisk system som vårt har myndigheter mye makt, og denne makten må brukes forsvarlig. Dette er viktig for fengselsbetjenter, noe som også er nedfelt i Stortingsmelding 27: ”Kriminalomsorgen er en del av samfunnets maktapparat. Det gir en særskilt forpliktelse til etablere et verdi- og normsett som regulerer maktutøvelsen. Det kan oppstå en konflikt mellom samfunnets behov for beskyttelse og enkeltpersoners frihetsinteresser. Det er derfor viktig at kriminalomsorgens beslutninger fortsatt forankres i et humant og demokratisk verdigrunnlag” (St.mld 27, s. 26).

1. generasjonsrettigheter

Det er vanskelig å si konkret når eller hvordan menneskerettighetenes ”moderne” historie begynner. 300 år før Kristus, i det gamle Hellas, hadde man tanker om menneskerettigheter. Dette ble kalt naturrett, og var normer som skulle være felles for alle mennesker uavhengig av tid, sted og status, og som sto over alle de menneskeskapte normene (Høstmælingen, 2003). Deler av dette tankegodset ble tatt opp i romerretten. Det er likevel først i den engelske Magna Carta av 1215 at vernet om individuell frihet blir forpliktende. En oppfølging og en utvidelse av disse tankene kom i den engelske Bill of Rights i 1689.

Dette henger sammen med fremveksten av kapitalismen på 1500 og 1600-tallet. Det vokste frem en ny samfunnsklasse i Europa, som vi omtaler som borgerskapet. Til å begynne med bestod denne gruppen av handelsmenn og håndverkere, men med fremveksten av industrialiseringen fra midten av 1700-tallet ble borgerskapet en mer sammensatt klasse som etter hvert bestod av fabrikkere, ingeniører, advokater og leger (Bergem, Karlsen og Slydal, 2002). Denne nye samfunnsklassen ble den fremste drivkraften for politisk likhet. Disse anstrengelsene skyldtes mest at samfunnets øverste sjikt, adelen og aristokratiet, hadde gitt seg selv en rekke økonomiske og politiske privilegier som gav dem fordeler i kampen om de viktigste posisjonene i samfunnet. I tillegg til at borgerskapet ønsket likhet, kjempet de også for frihet. Dette innebefattet både yringsfrihet og religionsfrihet, men også økonomisk frihet. Borgerne ville drive forretningsvirksomhet uten unødvendig innblanding fra staten (ibid). Parolen fra den franske revolusjon i 1789 er kjent; ”frihet, likhet, brorskap”. Disse rettighetene, som vi kaller sivile og politiske rettigheter, er 1. generasjonsrettigheter.

2. generasjonsrettigheter

Utover på 1800-tallet tiltok industrialiseringen, og i løpet av 1800- og 1900-tallet ble nye rettigheter kjempet frem. Disse nye rettighetene dreide seg om på en bedre måte å ivareta menneskers sosiale og økonomiske behov; rett til mat, rett til bolig, helse og fritid. Disse rettighetene fulgte historisk etter frihetsrettighetene, og omtales derfor som 2. generasjonsrettigheter. Etter hvert som borgerskapet kjempet seg til mer politisk og økonomisk makt i de ulike europeiske nasjonalstatene utover på 1800-tallet, ble motsetningene mellom det kapitalistiske borgerskapet og arbeiderne stadig mer tilspisset. Mange steder levde arbeiderne under svært dårlige forhold; de hadde lav lønn, lange arbeidsdager og ble nektet retten til å organisere seg. Den mest kjente talsmannen for arbeidernes rettigheter på denne tiden er Karl Marx (1818-1883). Strømningen Marx var representant for kaltes sosialismen. I følge sosialistene var borgerskapet like ufølsomme overfor arbeiderne som adelen tidligere hadde vært overfor borgerskapet. I Norge var det Marcus Thrane som organiserte den første arbeiderbevegelsen. Han ville blant annet ha allmenn stemmerett for menn uavhengig av inntekt, samt at retten til arbeid var en menneskerett.

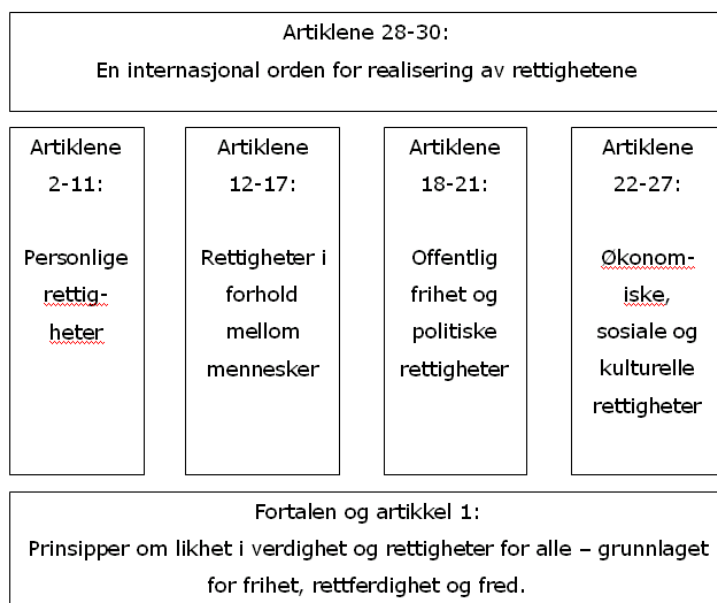
Arbeiderbevegelsens kamp ble ført parallelt med kampen for andre gruppers rettigheter, og en av disse gruppene var kvinner. Kampen for demokrati og naturlige rettigheter hadde så langt utelatt halve menneskeheten; nemlig kvinnene. Mot slutten av 1800-tallet ble kravene om likestilling ført videre av arbeiderbevegelsen. Likestilling mellom kjønnene ble sett på som en del av den generelle kampen mellom klassene i samfunnet.

FN opprettes

Til tross for sosial og økonomisk fremgang i Europa på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, var det mange uløste spørsmål og sterke spenninger mellom de konkurrerende stormaktene Russland, Østerrike-Ungarn, Tyskland, Frankrike og Storbritannia (Bergem, Karlsen og Slydal, 2002). Disse spenningene gjaldt blant annet grensespørsmål, økonomiske interessemotsetninger og kamp om kolonier. Det lot seg ikke gjøre å finne en løsning på disse kompliserte spørsmålene, og 1. verdenskrig startet i 1914. Etter at krigen var over i 1918 ble Folkeforbundet opprettet. Dette forbundet var en internasjonal organisasjon som skulle bilegge konflikter og forhindre nye kriger, og var på mange måter forløperen til FN (ibid). Folkeforbundet oppnådde resultater på flere områder, men klarte ikke å bevare freden. I 1930-årene meldte Italia og Tyskland seg ut, og da Tyskland gikk til krig mot Polen i 1939 grep ikke Folkeforbundet inn. Under 2. verdenskrig var forbundet helt på sidelinjen, og ble senere oppløst. Under 2. verdenskrig ble tankene om demokrati og ytringsfrihet forkastet i land som Tyskland, Italia og Spania. Disiplin og ønsket om en sterk stat var ideologien, og makten skulle ligge hos en person; nemlig føreren.

FN ble planlagt allerede under 2. verdenskrig. 1. januar 1942 undertegnet 26 av de allierte statene en erklæring om en fremtidig verdensorganisasjon som skulle arbeide for fred, mellomstatlig samarbeid og utvikling. Formelt ble organisasjonen stiftet i San Francisco i 1945 (Bergem, Karlsen og Slydal, 2002). Overgrepene som fant sted i nazi-Tyskland åpnet verdenssamfunnets øyne for et internasjonalt vern om menneskerettighetene. Verdenserklæringen om menneskerettighetene ble som nevnt vedtatt av FNs generalforsamling 10. desember 1948. Da hadde man arbeidet i to år for å bli enige om hva erklæringen skulle inneholde. Det er i denne Verdenserklæringen man finner en samlet liste over hva man i FN-sammenheng skal oppfatte som menneskerettigheter. Ansvar for utarbeidelsen av Verdenserklæringen ble gitt til FNs Menneskerettighetskommisjon, og det var også denne kommisjonen som hadde hovedansvaret for å videreutvikle menneskerettighetene. De skulle presisere innholdet i menneskerettighetene og få statene til å anerkjenne dem, samt utvikle et system for overvåking og kontroll av statenes gjennomføring. Dette førte til de to konvensjoner (avtaler) som ble vedtatt i 1966. Den ene konvensjonen dreier seg om sivile og politiske rettigheter (artiklene 1-21) som i hovedsak beskriver rett til liv, beskyttelse mot tortur og vilkårlig arrest, likhet for loven, ytringsfrihet og forsamlingsfrihet. Den andre konvensjonen dreier seg om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (artiklene 22-28), og tar for seg blant annet retten til arbeid, levestandard, helse, utdanning og sosial trygghet (Grinde i Larsen (red.) 2001).

Artiklene i verdenserklæringen er bygget opp over et system som en av de sentrale forhandlerne, den franske Nobelprisvinneren Renè Cassin, har beskrevet som et "hus", med en "grunnmur", fire "søylar" og et "tak":

(Cassin's modell for verdenserklæringen, hentet fra Høstmølingen 2003)

De to konvensjonene er annerledes enn Verdenserklæringen på flere måter. De er juridisk bindende for land som har godkjent og undertegnet dem. De innfører en ny rettighet, alle folks og nasjoners rett til selvbestemmelse, som innebærer retten til å løse sine egne problemer og forme sin egen fremtid. Det ble også etablert et apparat for internasjonal overvåkning av menneskerettigheter. Denne overvåkingen blir gjennomført av Menneskerettighetskomiteen (Selby, 1988). De viktigste konvensjonene er FNs seks hovedkonvensjoner i tillegg til Europarådets menneskerettighetskonvensjon av 1950. Det er de to konvensjonene skissert ovenfor, samt rasediskrimineringskonvensjonen av 1965, kvinnediskrimineringskonvensjonen av 1979, torturkonvensjonen av 1987 og barnekonvensjonen av 1989 (Høstmælingen, 2005).

Menneskerettighetene i Norge i nyere tid

Særlig fra begynnelsen av 1990-årene har menneskerettighetene spilt en viktig rolle i den offentlige debatt i Norge (Bergem, Karlsen og Slydal, 2002). Det er blitt vanligere å henvise til menneskerettighetene med etiske eller juridiske spørsmål. FNs konvensjon mot tortur (TK) ble vedtatt av FNs generalforsamling 10. desember 1984 og trådte i kraft 26. juni 1987. Tortur står for mange som selve symbolet på krenkelse på menneskerettighetene (Høstmælingen, 2003). ”The international human rights instrument do not leave room for any doubt or uncertainty in respect of torture and ill-treatment” (Coyle, 2002 s. 34). Torturkonvensjonen har som mål å forhindre at mennesker blir utsatt for tortur slik dette forstås i konvensjonen. ”Tortur er enhver handling hvorved alvorlig smerte eller lidelse, enten fysisk eller psykisk, bevisst blir tilføyet en person” (Høstmælingen 2003 s. 52) Statene er ansvarlige når ”slik smerte eller lidelse påføres av eller på tilskyndelse av eller med samtykke eller aksept fra offentlige tjenestemenn eller annen person som opptre i embets medfør” (ibid). Komiteen som ble opprettet skulle inspisere fengsler og andre lukkede anstalter, og besøkte Norge i 1993, 1997, 1999 og i 2005. Etter besøk i fengsler har den rettet kritisk søkelys mot bruken av varetekt i Norge, både for varetektsinnsatte i politiarrest og varetektsinnsatte som oppholdt seg i fengsel (Kofoed i Larsen (red.) 2001). I følge komiteen blir personer sittende for lenge i politiarrest hvor de fysiske forholdene er lite tilfredsstillende. Komiteen anbefaler også at norske domstoler bør bli mer restriktive når det gjelder å tillate isolasjon og brev- og besøksforbud over lengre tid (Bergem, Karlsen og Slydal 2002).

Menneskerettigheter, verdier og verdigrunnlag

Forholdet mellom verdier og menneskerettigheter kan ses som en symbiose, hvor verdiene har skapt (og dels skaper) rettighetene, mens rettighetene er skranker for

myndighetenes bruk av verdier (Høstmælingen, 2005). Humanismen og menneskerettighetene er idealistiske og dynamiske. Det legges stor vekt på verdier og moral, og på arbeid for det beste for menneskene. Slike forhold kan endre seg over tid, eksempelvis har terskelen for tortur blitt senket, og utviklingen av respekt for privatlivet som har medført beskyttelse for homoseksuell aktivitet (Høstmælingen, 2005). Det verdigrunnlag vi bygger hele vårt samfunn på, er i stor grad resultatet av en etisk debatt. Etikk er dermed knyttet til spørsmålet om hvilke verdier vi ønsker å prioritere og i hvilken retning vi ønsker at samfunnsutviklingen skal ta (Fjørtoft og Skorstad 1998). Dette gjenspeiler seg i Stortingsmelding 27, som Straffegjennomføringsloven bygger på. "Et tydelig verdigrunnlag representerer et viktig "lim" i organisasjonen" (s. 26). Det presiseres også at det ikke tidligere har vært et tydelig verdifundament i kriminalomsorgen, og at etaten gjennom Stortingsmelding 27 har fått et enhetlig og felles verdifundament basert både på humanisme og menneskerettigheter.

Fengselsbetjenter arbeider innenfor et velferdssamfunn med velferdsstaten som det øverste styringsorganet. Velferdsstaten bygger på humanisme, med verdier som solidaritet, rettferdighet og medmenneskelighet (Fjørtoft og Skorstad 1998). Tilsatte i kriminalomsorgen vil ofte oppleve at det er motsetning mellom samfunnets krav på beskyttelse på den ene siden, og den enkelte innsattes individuelle interesser på den andre siden. Dette stiller store krav til den enkeltes evne til å kunne se dilemmaer og kunne håndtere motstridende interesser på grunnlag av både formelle og mer uformelle retningslinjer (Kofoed i Larsen (red.) 2001). For om vi tar utgangspunkt i at balansen mellom hensynet til samfunnets sikkerhet og den enkelte innsattes interesser dreier seg om den innsattes fremtid, vil både samfunnet og den innsatte ha sammenfallende interesser (ibid). I "Alminnelig tjenesteinstruks for fengselsvesenets tjenestemenn" § 1.2 står det at "Tjenestemennene plikter å sette seg inn i de regler for behandling av den innsatte og for tjenesten for øvrig som er gitt i reglementet for fengselsvesenet, i den alminnelige tjenesteinstruks og i de særskilte regler som er gitt for den enkelte anstalt eller den enkelte stilling". Det innebærer at alle som jobber som fengselsbetjenter må ha verdigrunnlaget i ryggmargen for å kunne utføre jobben sin på en forsvarlig måte.

I fagstrategien for kriminalomsorgen (2004-2007) kan vi lese

"Det enkelte tiltak må også gis en legitimitetskontroll, hvor vi ved siden av å sikre det lovmessige grunnlaget for tiltaket forsikrer oss om at det er forenlig med det nasjonale og internasjonale samfunns overordnede sett av verdier. FN og Europarådet har utarbeidet rekommandasjoner for behandling av innsatte i fengsel. De er ikke bindende, men anses likevel som retningsgivende. Vi ska ta sikte på "å redusere til et minimum de skadelige virkninger av frihetsberøvelsen samt de forskjellene mellom fengselslivet og et liv i frihet som bidrar til å nedsette de innsattes selvrespekt eller følelse av personlig ansvar" (Europeiske fengselsregler § 65).

Altså; fengsel skal ikke være mer fengsel enn nødvendig.

Verdier og prinsipper i kriminalomsorgen

Kriminalomsorgens verdier er nedfelt i Stortingsmelding 27, og det er fire grunnleggende verdier som er viktig å forholde seg til som tilsatt i kriminalomsorgen.

De grunnleggende verdiene er:

- strafferettslige reaksjoner skal gjennomføres på en for samfunnet betryggende måte
- domfelte skal være beskyttet mot overgrep og vilkårlighet
- gjennomføringen skal bygge på individuelle behov og forutsetninger og støtte domfeltes vilje til å bryte med kriminaliteten
- straffelovgivning, rettspraksis og fullbyrding skal bygge på humanitet, rettssikkerhet og likebehandling.

Som vi ser går dette med individuelle behov som kjennetegner humanismen og menneskerettighetene som en rød tråd gjennom disse verdiene. Den samme røde tråden ser vi også i ”Yrkesetiske retningslinjer for Kriminalomsorgen” som kom i 2001. For ved gjennomføring av fengselsstraff vil kriminalomsorgens ansatte måtte komme tett innpå de straffedømte og regulere hverdagen, med pålegg, direktiver, veiledning, læring og i noen sammenhenger ved bruk av tvang. Straffegjennomføringsloven gir de rettslige rammene rundt denne påvirkningen og maktutøvelsen, men de skjønsmessige temaene i lovverket gir stor handlefrihet. Derfor er holdninger og verdier vi har med oss et viktig virkemiddel for de som er ”maktutøver” i sitt daglige virke. Verdigrunnlaget er nedfelt i Stortingsmeldingen, og de Yrkesetiske retningslinjene skal fungere som et hjelpemiddel.

Tjenestemannsorganisasjonene hadde gjennom mange år etterspurt slike yrkesetiske retningslinjer for kriminalomsorgens ansatte da de kom i 2001. Hvorfor er det viktig med slike retningslinjer? For det første forvalter de profesjonelle yrkesgruppene, i denne sammenheng fengselsbetjentene, en kunnskap som de fleste ikke har (Fjørtoft og Skorstad 1998). Det er betjentene som best kjenner forholdet mellom innsatt og ansatt, og hvilke problemer man kan komme til å møte i hverdagen. I tillegg har betjentene et teoretisk begrepsapparat som den innsatte ofte ikke er i besittelse av, noe som innebærer at den innsatte på sett og vis er prisgitt betjentens vurderinger. Et faglig begrepsapparat er viktig for å kunne systematisere, begrunne og finne løsninger på den innsattes forskjellige problemer (ibid). For det andre inneholder yrkesetikken for fengselsbetjenter flere elementer. Den angir som vist formål, verdier, prinsipper og retningslinjer for atferd eller ønsket handling. I tillegg beskrives problemområder og metoder for løsning av dilemma. Refleksjoner rundt aspektet makt er også viktig. De innsattes avmakt skal reduseres gjennom blant annet profesjonens etiske bevisstgjøring.

I Stortingsmelding 27 er det, i tillegg til de fire verdiene, også skissert åtte prinsipper de tilsatte i kriminalomsorgen skal forholde seg til. Flere av disse prinsippene dreier seg om forholdet mellom innsatt og ansatt. Et av prinsippene som relaterer seg direkte til de

tilsatte, er at dagliglivet i fengslene skal preges av aktivt samvirke (Kofoed i Larsen (red.) 2001). Menneskelig kontakt er viktig for påvirkning og utvikling av de innsatte. Et godt miljø skapes i situasjoner hvor tilsatte og innsatte omgås gjennom daglige gjøremål (les mer om miljøarbeid i artikkelen ”Miljøarbeid i fengsel” av Heidi Drægebø). Et annet prinsipp er at ”de tilsatte er kriminalomsorgens viktigste ressurs” (St.mld. 27 s. 28). Det er viktig at tilsatte opptrer som gode rollemodeller i miljøet, fordi mange innsatte har manglet positive påvirkningsfaktorer i sitt tidligere miljø. Normer og verdier internaliseres, vedlikeholdes og endres gjennom sosialiseringprosessen. Slike normer og verdier er både en internalisert del av vår sosiale identitet, og samtidig egenskaper ved det samfunnet vi lever i (Fjørtoft og Skorstad 1998). En god relasjon mellom ansatte og innsatte kan også bidra til den dynamiske sikkerheten, som ligger i tjenestemennenes faktiske tilstedeværelse (St.mld. 27). Den enkelte innsatte skal bli sett på som kreativ og reflekterende, som et individ med individuelle behov. De innsatte skal møtes med respekt fra de ansatte, og det skal være et miljø i fengselet som er ivaretagende og som gir muligheter for utvikling (Larsen i Larsen (red.) 2001).

Avsluttende kommentarer

Det verdimesige og prinsipielle grunnlaget for kriminalomsorgen finner vi som beskrevet i Stortingsmelding 27, og verdigrunnlaget hviler på en kombinasjon av et humanistisk menneskesyn og menneskerettighetene. Straffegjennomføringsloven bygger på Stortingsmeldingen, og i tillegg har fengselsbetjenter ”Allmenn tjenesteinstruks for fengselsvesenets tjenestemenn” og Yrkesetiske retningslinjer de skal forholde seg til. Alle betjenter plikter til å sette seg inn i både verdigrunnlag og regelverk, og i følge Vegard Karlsen er det uetisk å tre inn i en rolle uten å være bevisst hvilke verdier en ønsker å fremme (Karlsen i Larsen (red.) 2001). Kriminalomsorgens medarbeidere er i en særstilling i samfunnet, og den enkelte må ha sin oppmerksomhet rettet mot egen maktutøvelse samtidig som man skal arbeide for å skape muligheter for endring av handlingsmønsteret hos den enkelte domfelte. Menneskesyn og synet på mellommenneskelige relasjoner har betydning for hvordan vi velger å løse problemer (Fjørtoft og Skorstad 1998). Midt i det komplekse – mellom kontroll, omsorg, makt, åpenhet, grensesetting og medmenneskelighet – står altså fengselsbetjenten.

Litteratur

- Aadland, E. (2003): *"Etikk for helse- og sosialarbeidarar"*. Oslo: Det norske samlaget
- Andenæs, J. (1996): *"Straffen som problem"*. Exil Forlag A/S
- Bergem, K., Karlsen, G. M., Slydal, B. (2002): *"Menneskerettigheter en innføring"*. Oslo: Humanist Forlag
- Coyle, A. (2002): *"A Human Rights Approach to Prison Management"*. UK: Internatonal Centre for Prison Studies
- Fjørtoft, K., Skorstad, B. (1998): *"Etikk i sosialt arbeid"*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Høstmælingen, N. (2003): *"Internasjonale menneskerettigheter"*. Oslo: Universitetsforlaget
- Høstmælingen, N. (2005): *"Hva er menneskerettigheter"*. Oslo: Universitetsforlaget
- Larsen, E. (red.) (2001): *"Etikk og moral på en utfordrende yrkesarena"*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter
- Meek Hansen, W. (red.) (1999): *Fengselsbetjent. Kompetanse – kontakt – fremtid*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Schaanning, E. (2001): *Straff og særreaksjoner i historisk perspektiv*. Foko-nytt 3/2001
- Selby, D. (1988): *Menneskerettigheter*. Oslo: J. W. Cappelens forlag a.s
- Storingsmelding 27 (1997-98): *Om kriminalomsorgen*. Oslo: Det kongelige justis- og politidepartement
- Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004-2007. Oslo: Det kongelige Justis-og politidepartement, Kriminalomsorgsavdelingen.
- Rask reaksjon – tiltak mot soningskø og for bedre forhold i soningen. Oslo: Det kongelige justis- og politidepartement.
- Yrkesetiske retningslinjer for Kriminalomsorgen. Oslo: Det kongelige Justis- og politidepartement, Kriminalomsorgsavdelingen.